

GEMOVA-projektet

Sammanfattning

Syftet med projektet är att förbättra förutsättningarna för byggande av småskaliga gemensamma VA-anläggningar i områden med begränsad tillgång på grundvatten som dricksvattenkälla och/eller vid recipienter med övergödningsproblematik.

Målet med projektet är att ta fram en handbok som redovisar generella modeller för småskaliga, gemensamma, hållbara och robusta VA-lösningar och ger underlag för att genomföra en effektiv upphandling och säkerställa deras framtida drift.

Vatten och avlopp är en grundläggande infrastruktur som är relevant för utvecklingen av Stockholms skärgård och för landsbygd som ligger långt från kommunala verksamhetsområden.

På lång sikt bidrar detta projekt till att uppfylla FN:s hållbarhetsmål nr 6 "Rent vatten och sanitet till alla" samt mål nr 14 "Hav och marina resurser".

Genom att möjliggöra hållbar utveckling för boende på landsbygd, kust och öar bidrar projektet även till flera andra globala mål såsom mål nr 9 "Hållbar industri, innovation och infrastruktur", mål nr 11 "Hållbara samhällen" och mål nr 12 "Hållbar konsumtion och produktion".

I tillämpningen av den nya paragraf §6 i LAV (Lagen om allmänna vattentjänster) som trädde i kraft den 1 januari 2023, ges möjlighet att godta välskötta gemensamhetsanläggningar som ett alternativ för att tillgodose behovet av vattentjänster.

GEMOVA vill förbättra förutsättningarna för byggande av småskaliga gemensamma lösningar i områden med befintliga eller framtida bebyggelse med minst 25 fastigheter med begränsad tillgång på dricksvatten och /eller vid recipient med övergödningsproblematik.

De grundläggande principerna för den tänkta modellen är principerna för ett vattensmart samhälle vilket innebär en uppvärdering av vatten som både resurs och förutsättning för liv.

De grundläggande värden som finns i vattnets värderingskedja är vattenhållbarhet, vattenresiliens (förmåga för systemet att motstå påfrestningar, till exempel klimatförändringens konsekvenser i form av torka och översvämningar) samt vattensäkerhet.

I det här projektet säkerställs vattensäkerhet med både ordentliga riskanalyser och faroanalyser som leder till robusta tekniska system som ska producera och rena vatten 24/7/365. I projektet förutsätts att alla lagenliga krav för vattenproduktion och vattenrening följs, dvs livsmedelsföreskrifterna och Miljöbalken med tillämpbara föreskrifter. I projektets underlag finns en översiktlig undersökning av lokala föreskrifter och dess tillämpningar.

För att kunna tillämpa modellen i olika typer av fastighetsbestånd fokuserades på tre olika scenarier: Ett område med redan befintlig bebyggelse som måste lösa sina VA-utmaningar och ett område med planerad nybyggnation samt en kombination av dessa två, dvs både befintliga hus och planerade expansioner. I projektet används tre öar som exempel, Björkö i Norrtälje kommun, Ornö i Haninge kommun och Möja i Värmdö kommun.

Innan man sätter spaden i backen tar det tid. Det är nog denna studies viktigaste slutsats. Ju mer tid som används i förberedelser – desto lättare blir det att få ett bra resultat.

Handboken är uppbyggd systematiskt med utgångspunkt från en projektmodell som vi kallar GEMOVA med konkreta steg för förstudie, val av tekniska lösningar och upphandling av dessa lösningar.

Genom att följa handboken undviks att viktiga frågor förblir obesvarade och vatten- och avloppsproblem kan så långt det går lösas gemensamt på ett strukturerat sätt.

Ett nytt koncept som introduceras i denna studie är "det vattensåla huset", där man försörjer hushållet med två olika sorters vatten. Dricksvatten (ca 10% av behovet) och ett vatten som kallas för tekniskt vatten (90% av behovet) som kommer från alternativa vattenkällor och kan användas för bad, disk, tvätt och att spola toaletter med. Detta kräver två rör in till huset som aldrig kan mötas vare sig utanför eller innanför husets väggar. Det tekniska vattnet kan vara av en lägre kvalitet än det som krävs för dricksvatten men måste hålla tillräckligt hög kvalitet för att inte äventyra hälsa och miljö.

I handboken hittar man även den information som behövs för att genomföra processen att bilda samfälligheter eller andra organisationer kring en gemensamhetsanläggning för vatten eller avlopp eller både och.

De tre exempelöarna har bidragit till helheten genom sina speciella förutsättningar.

Björkö's saltvattenpåverkade grundvatten och frågeställningen om hur man ska kunna bygga 40 nya hus i framtiden, tvingade fram nya sätt att tackla problematiken med kostsamma geotekniska undersökningar. Lösningen blev användning av en ny sensor (Acqvify), ett skonsammare propumpningsprogram samt identifiering av alternativa vattenkällor.

Möjas redan välfungerande VA-lösningar med avsättning av havsvatten och avloppsrening tillförde generell kunskap om lämpliga tekniska och organisatoriska lösningar i ett skärgårdssamhälle med varierad befolkningssammansättning vinter och sommar. Möja i Värmdö kommun visade ett nytt sätt att tillämpa lagstiftningen genom att möjliggöra ny exploatering i området som betjänas av dessa lösningar.

Till sist kunde vi med hjälp av Högskolan i Kristianstad undersöka förutsättningar för Ornös möjliga VA-lösningar vilket resulterade i ett gediget examensarbete. Det gav underlag för utvärderingsdelen i handboken.

Bilagorna i denna rapport består dels av mallar för upphandling, dels två kunskapsrapporter om vatten i berg producerad av Geoveta och studien av Ornö producerad av Margarita Judina som är ett examensarbete för kandidatexamen i Miljövetenskap på Högskolan i Kristianstad och en VA-förstudie på Björkö som föregick detta projekt.

GEMOVA finansieras av EU-medel via LEADER Stockholmsbyggd och Jordbruksverket och drivs av Björkö Landsbygdsutveckling med hjälp av en konsult från Vatteninfo Sverige AB.

Under arbetets gång visade det sig att det finns behov av en starkare representation för samfälligheter och andra organisationer som styr och förvaltar gemensamhetsanläggningar för vatten och avlopp. Det fanns ett påbörjat arbete i form av en medlemsorganisation under Vatteninfo som organiserar gemensamma anläggningar för VA i GEMVA. Medlemmarna har nu beslutat att skapa en riksorganisation för vatten- och avloppssamfälligheter. Ett arbete som resulterade i utmärkelsen Water innovation 2024, som utdelas av Water Europé, en Brysselbaserad organisation för alla som arbetar och forskar inom VA i Europa. Den nya riksorganisationen är tänkt att ha sitt konstituerande möte i oktober 2024 och bli en paraplyorganisation för alla som inte är anslutna till kommunala vatten och avloppsanläggningar. Med det kommer VA-samfälligheter och andra icke kommunala organisationer få en röst i vattensverige.

Läs mer här:

Handboken uppdateras kontinuerligt med ny kunskap och finns att läsa på projektets hemsida:

<https://gemova.se/>

BLU:s Nyhetsbrev om GEMOVA-projektet

[:https://www.bjorkolu.se/nyhetsbrev/](https://www.bjorkolu.se/nyhetsbrev/)

Nyhetstext om utmärkelsen:

<https://www.slussen.biz/Home/MainOrganizationPage/17437?orgid=48187&type=News>

Lagen om allmänna vattentjänster

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2006412-om-allmanna-vattentjanster_sfs-2006-412/